

УДК 338.122:379.84

СИСТЕМНИЙ ПІДХІД В УПРАВЛІННІ РОЗВИТКОМ СФЕРОЮ ТУРИЗМУ ТА РЕКРЕАЦІЇ

Грабар М.В.
Бігорі В.А.

Мукачівський державний університет

У статті розглянуто загальні особливості управління розвитком регіону. Побудовано концептуальну схему сутнісного наповнення поняття управління розвитком регіону. Досліджено наявну систему управління сферою туризму та рекреації Закарпаття. Встановлено, що провідну роль в розвитку галузі відіграє Головне управління з питань європейської інтеграції, зовнішньоекономічних зв'язків та туризму. Також суттєвий вплив на розвиток сфери туризму та рекреації мають райдержадміністрації та громадські організації. Проаналізовано першооснови адаптації сфери туризму та рекреації до системного підходу в управлінні. Впровадження механізмів системного розвитку відбувається через розвиток туристичної дестинації Закарпаття.

Ключові слова: системний підхід, управління розвитком регіону, сфера туризму та рекреації, конкурентоспроможність.

General peculiarities of region development management have been considered in the article. The conceptual chart of the essence filling of concept of management development of region is built. Functioning system of management of Transcarpathia tourism and recreation sphere has been investigated. It is found out the Head Office on European Integration, Foreign Economic Relations and Tourism. In addition on development of tourism and recreation sphere local authorities and public organizations have a substantial influence. Fundamental principles of tourism and recreation sphere adaptation to the systemic approach in management have been analyzed. Introduction of mechanisms of system development takes place through development of tourist Zakarpattya.

Key words: systemic approach, management of regional development, tourism and recreation sphere, competitiveness.

Актуальність проблеми. Управління регіональним розвитком у значній мірі залежить від регулювання органів державної влади, розробки власних стратегій соціально-економічного зростання і впровадження нових механізмів забезпечення сталого і поступального розвитку. Методологічна база реалізації цих складних і багатоаспектних завдань у

повній мірі ще не розроблена, в регіонах існують різні умови та труднощі як об'єктивного, так і суб'єктивного характеру. Серед нагальних проблем, які вимагають якнайшвидшого вирішення, відносяться, перш за все, такі, як забезпечення системного підходу в управлінні соціально-економічними процесами в регіоні та упорядкування державного регулювання регіонального розвитку.

Для забезпечення ефективного соціально-економічного розвитку регіону потрібна ефективна система управління. Впровадження системного підходу в управління розвитком регіону в умовах глобальної економіки здатна забезпечити оптимальну траєкторію управління – переходу керованої системи з початкового в бажаний стан з мінімальними витратами, і додання системі нових якостей, які забезпечать її конкурентоздатність.

Таким чином, системний підхід в управлінні набуває дедалі більшої вагомості та пріоритетності. Крім того, адаптація сфери рекреації та туризму до системного підходу в управлінні розвитком є необхідною і актуальною задачею в зв'язку з впливом цього виду діяльності на соціально-економічні показники розвитку території.

Аналіз останніх наукових досліджень. О.Б. Коротич [6], Г.Т. П'ятницька та О.В. Сініцина [9] досліджували формування понятійного апарату управління регіональним розвитком та здійснювали компаративний аналіз його основних дефініцій. Крім того, О.Б. Коротич визначає низку похідних понять в управлінні розвитком регіону першого та другого рівнів, а також понять, які представляють різні види державних механізмів управління.

Я.В. Коваль та І.Я. Антоненко висвітлюють економічні основи регіонального управління з точки зору основних категорій, функцій, механізмів, організаційних структур та технологій. Управління регіональним розвитком пов'язується з формуванням відповідних пропорцій між елементами регіональної економіки, тобто складається в результаті формування системи господарювання на території регіону [5, с. 204].

А.В. Дронова розглядала питання реалізації системного підходу до управління економічним потенціалом регіонального промислового комплексу, детально розкриваючи особливості системного підходу, проблеми

розвитку регіональних промислових комплексів у сучасних умовах.

Окремі аспекти управління розвитком регіону знаходять своє відображення у наукових працях Е.Г. Коноваленка [4], О.В. Васильєва, К.А. Фісуна [7], В.П. Павленка, А.І. Гаврилової [9], В.В. Смірнова [11].

Проте, проведений аналіз наукових досліджень свідчить про відсутність комплексних розробок механізму адаптації сфери рекреації та туризму до системного підходу з управління розвитком регіону.

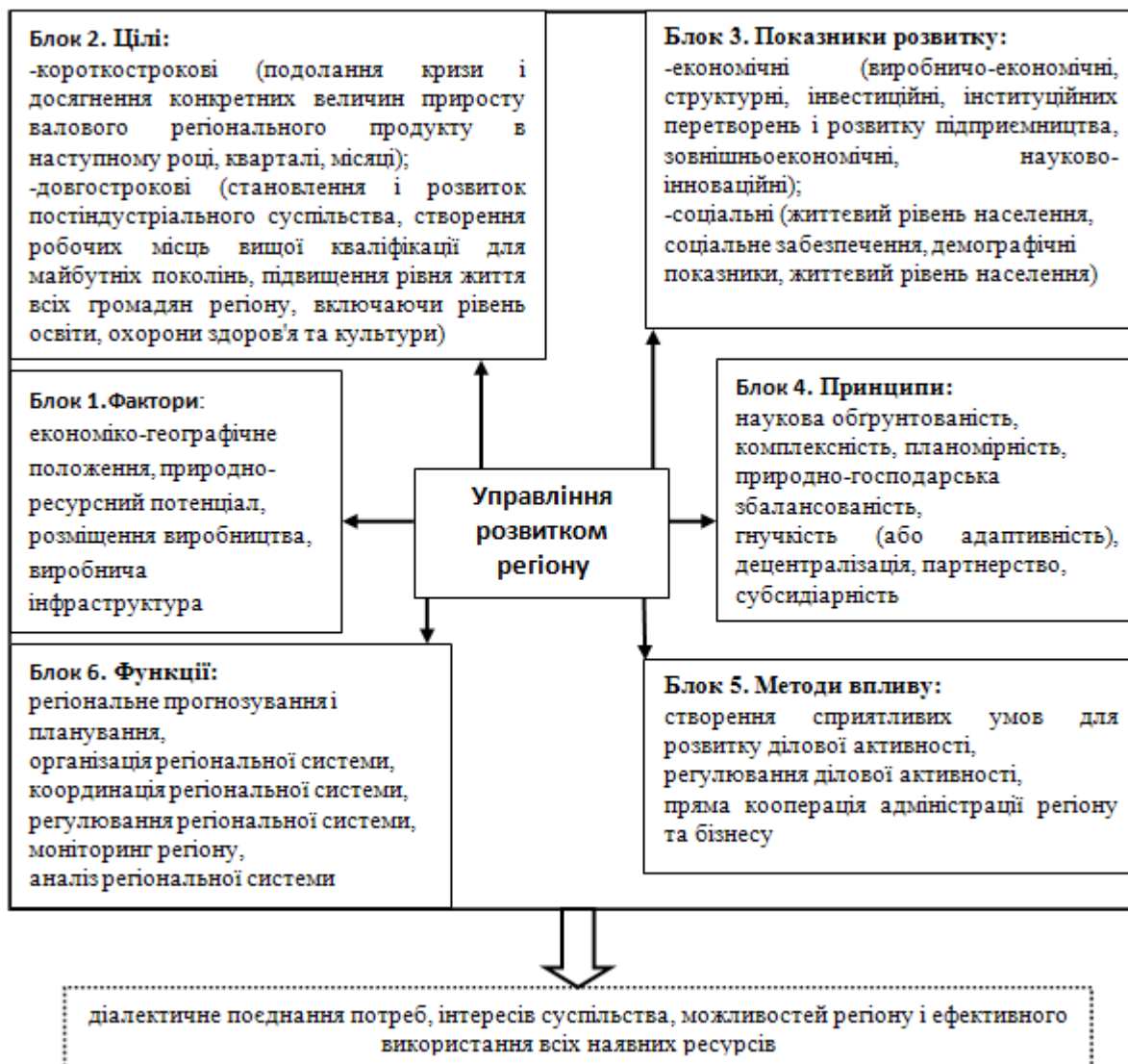
Метою роботи є дослідження особливостей адаптації сфери рекреації та туризму до системного підходу в управлінні розвитком.

Викладення основного матеріалу дослідження. Розвиток регіону – це такий режим функціонування, який орієнтований на позитивну динаміку параметрів рівня і якості життя населення, забезпечену стійким, збалансованим і багатofакторним відтворенням соціального, господарського, ресурсного та екологічного потенціалів території [4, с. 64].

Змістовий аналіз наукової літератури [4, с. 64; 8, с. 25] свідчить про те, що управління розвитком регіону – це багатовимірний та багатоаспектний процес. Тому сутнісне наповнення поняття управління розвитком регіону доцільно розглядати з точки зору поступової взаємодії таких блоків як фактори, цілі, показники, принципи, методи впливу, функції (рис. 1). Зазначені блоки в сукупності виступають як діалектичне поєднання потреб, інтересів суспільства, можливостей регіону і ефективного використання всіх наявних ресурсів.

Першоосновою економічного розвитку регіону є фактори: економіко-географічне положення, природно-ресурсний потенціал, розміщення виробництва, виробнича інфраструктура. На основі притаманних певній території факторів формулюються цілі, які в загальному вигляді можна поділити на короткострокові та довгострокові, ступінь досягнення яких відображається у показниках. Сукупність показників розвитку регіону згруповано за такими напрямками:

- економічні: виробничо-економічні, структурні, інвестиційні, інституційних перетворень і розвитку підприємництва, зовнішньоекономічні, науково-інноваційні;
- соціальні: життєвий рівень населення, соціальне забезпечення, демографічні показники, життєвий рівень населення.

*Рис. 1. Концептуальна схема сутнісного наповнення поняття управління розвитком регіону**

Примітка: * – сформовано автором за даними [4, с.64-67; 8, с.70-80; 7, с. 262-265; 9]

Наведена систематизація здійснена на основі опрацювання наукових праць М. Дацишина, В. Керецмана [1, с. 12-13], Е.Г. Коноваленка [4, с. 64-65], О.В. Васильєва, К.А. Фісуна [7, с. 262-265]. Соціальні показники регіонального розвитку передбачають спрямованість функціонування всіх підсистем на підвищення рівня та якості життя населення, а економічні проявляються у державному стимулюванні діяльності регіонів.

Систематизація та узагальнення наукових поглядів В.П. Павленка, А.І. Гаврилової, Г.Т. П'ятницької, О.В. Сініциної дало змогу сформулювати наступний перелік принципів управління регіональним розвитком [9]:

- наукової обґрунтованості управлінських рішень;
- комплексності, який враховує об'єктивний характер суспільного

- розподілу праці в регіоні та орієнтує на забезпечення пропорційного розвитку його господарства і соціальної сфери;
- планомірності, що передбачає використання прогнозів, планів і програм регіонального розвитку;
 - природно-господарської збалансованості, який передбачає пошук оптимальних варіантів управлінських рішень і гармонізацію розвитку людини, виробництва та навколишнього середовища;
 - гнучкості (або адаптивності), що передбачає оперативне внесення коректив до планів і програм регіонального розвитку внаслідок суттєвих змін факторів зовнішнього середовища;
 - децентралізації, сутність якого полягає в переміщенні прийняття рішень від центральних органів управління до агентів ринку;
 - партнерства, що передбачає взаємодію об'єктів та суб'єктів під час управління як рівних партнерів;
 - субсидіарності, який полягає у виділенні фінансових ресурсів для досягнення цілей, що були визначені раніше.

Управління регіональним розвитком передбачає використання методів узгодження інтересів між центром і регіонами, посилення взаємозв'язку між використанням міжрегіональних і внутрішньо регіональних матеріальних ресурсів та фінансових потоків [4, с. 66]. Наявні методи впливу регіональних органів влади на економічний розвиток можна сформулювати як: створення сприятливих умов для розвитку ділової активності (транспорт, зв'язок, сфера туризму та рекреації, телекомунікації, регіональна ринкова інфраструктура, банки, аудит, страхування, консультації), регулювання ділової активності (зонування, правила землекористування, оподаткування, субсидії, пільги, гарантії) і прямої кооперації адміністрації регіону та бізнесу (спільні проекти, взаємодія з некомерційними організаціями: торгово-промислові палати, навчально-консультаційні центри).

Управління розвитком регіону характеризується наступним складом функцій [8, с. 70-80]:

- регіональне прогнозування (наукове передбачення перспектив розвитку регіону, що включає демографічний, економічний, соціальний, природно-ресурсний, екологічний прогнози, прогноз науково-технічного розвитку) і планування (визначення найближ-

чих за часом перспективних станів регіону при обліку заданих цілей і завдань управління);

- організація регіональної системи, що орієнтована на організацію управлінської діяльності та пов'язана з визначенням раціональних форм поділу управлінської праці, складу ланок організаційної структури управління, регламентацією операцій, робіт;
- координація регіональної системи, яка пов'язана із забезпеченням узгодженості управлінських дій в просторі і в часі;
- регулювання регіональної системи пов'язано з формуванням управлінських впливів (команд, розпоряджень) щодо усунення відхилень і неузгодженостей в цілеспрямованому розвитку регіону, які виявляються і оцінюються при моніторингу і аналізі;
- моніторинг регіону забезпечує безперервне виявлення та оцінку диспропорцій, дефектів, небезпечних і негативних явищ та інших перешкод стабільного розвитку регіону з позицій поставлених цілей і завдань управління;
- аналіз регіональної системи – аналіз стану регіональної соціо-еколого-економічної системи та результатів управління даною системою.

Р. Соболь обґрунтовує думку про необхідність впровадження системного підходу в управлінні регіональною економікою з урахуванням закономірностей економічного розвитку та функціонування суб'єктів господарювання різних форм власності на цій території з метою якнайповнішого задоволення потреб населення.

Крім того, В.В. Смірнов стверджує, що «системний підхід у вивченні проблем управління розвитком регіону дозволяє осмислити її як функціонування складної системи, що включає управляючу, управляему підсистему та взаємодію між ними» [11].

Таким чином, побудова цілісної концепції управління розвитку регіону можлива лише за рахунок взаємоузгодження всіх складових механізму управління, що й досягається в рамках системного підходу.

Адаптація сфери туризму та рекреації до системного підходу з управління розвитком регіону першочергово потребує розгляду наявної системи управління розвитком галузі.

На регіональному рівні управлінням розвитком сфери туризму та рекреації займаються обласні та районні органи державної влади, а також громадські організації. Відповідно до Конституції України та закону України «Про місцеві державні адміністрації» Закарпатська обласна державна адміністрація (далі ОДА) – виконавча влада області.

Структурним підрозділом обласної державної адміністрації є Головне управління з питань європейської інтеграції, зовнішньоекономічних зв'язків та туризму, що здійснює координацію у сфері зовнішньоекономічної діяльності, європейської інтеграції, транскордонного співробітництва, туристичної діяльності підприємств і організацій, незалежно від форм власності, що розташовані на території області, з метою найбільш ефективного використання їх потенціалу для розвитку області [3].

Наступною структурною ланкою ОДА являються райдержадміністрації. Проведення дослідження свідчить про наявність різних структурних підрозділів а райдержадміністраціях, що безпосередньо займаються розвитком туризму та рекреації. Так, у Воловецькій, Іршавській, Свалявській, Великоберезнянській, Хустській, Рахівській, Берегівській, Ужгородській райдержадміністраціях функціонують відділи культури і туризму; Мукачівській – відділ з питань європейської інтеграції, зовнішньоекономічних зв'язків та туризму; Виноградівській – відділ туризму та транскордонного співробітництва, Перечинській, Міжгірській, Тячівській – відділ з питань розвитку туризму і рекреації.

Крім, державних структур сприяють розвитку туризму та рекреації й громадські організації регіону: Асоціація туристичних підприємств Закарпатської області, Хустська районна організація «Русинський сільський зелений туризм «Нарцис», Хустська районна спілка «Сільський зелений туризм», Ужгородський районний осередок спілки сприяння розвитку сільського туризму в Закарпатті, Осередок сільського туризму «Краса Карпат», Рахівське агентство агро-еко туризму, Перечинський осередок обласної спілки сприяння розвитку сільського туризму в Закарпатській області, Мукачівська міськрайонна спілка сприяння розвитку сільського зеленого туризму, Центр регіонального розвитку «Трембіта», Спілка сприяння розвитку сільського туризму «Полонина», Асоціація сприяння туризму «Шипот», Громадський благодійний фонд

«Ужанська долина», Асоціація домовласників по сприянню розвитку сільського зеленого туризму «Лубнянські Бескиди», Районний центр сприяння розвитку сільського зеленого туризму, Інформаційно-дорадчий центр по сприянню розвитку регіону «Карпатінформ», Берегівська районна спілка власників садіб сільського туризму із збереженням народних традицій села Косонь, Гечанське товариство розвитку села та охорони народних традицій, Організація сприяння розвитку сільського зеленого та агротуризму «Долинами та горами Закарпаття».

Системний підхід в управлінні розвитком туризму та рекреації полягає у співпраці усіх суб'єктів туристично-рекреаційної галузі, що в сукупності дозволяє створити ефективну систему управління. Фахівці Центру українсько-угорського регіонального розвитку стверджують, що «проблема у тому, що наші люди, які працюють у туризмі, не розуміють, що є потреби об'єднуватися, збирати членські внески на спільні програми, зокрема на спільний маркетинг, завдяки чому туристичний бізнес стає ефективнішим». Теоретичні перспективи розвитку туризму на Закарпатті нівелюються відсутністю дієвого механізму управління. Дане твердження обґрунтовується виступами Й. Торпої та С. Деркача [2].

Першооснови адаптації сфери туризму та рекреації до системного підходу в управлінні розвитком відбуваються в рамках впровадження новітніх концепцій системного розвитку. Підтвердженням цьому слугують спільний закарпатсько-угорський проект «Управління транскордонними дестинаціями в Закарпатській області та Саболч-Сатмар-Березькому регіоні Угорщини» та міжнародний проект «Карпатський регіон як приваблива туристична дестинація». Проекти здійснюються за підтримки «Програми прикордонного співробітництва ЄІСП Угорщина-Словаччина-Румунія-Україна 2007-2013». Впровадження механізмів системного розвитку галузі регіону в рамках зазначених проектів відбувається через розвиток туристичної дестинації Закарпаття.

За підсумками реалізації проекту «Управління транскордонними дестинаціями в Закарпатській області та Саболч-Сатмар-Березькому регіоні Угорщини» в кількох районах області створено туристичні ради при органах влади; проведено: кілька круглих столів щодо туристичного потенціалу Євро-2012, навчання екскурсоводів та гідів-перекладачів у м. Берегово (18 чоловік) та у м. Хуст (15 чоловік), прес-тури, конференцію

«Обмін досвідом у створенні об'єднань щодо управління туристичними територіями в Карпатському Єврорегіоні»; створено мережу ТПЦів, відзнято презентаційний фільм про Закарпаття, відкрито сайт, на якому кількома мовами подається інформацію про туристичні принади області, створено туристично-інформаційний пункт для інформування про туристичні можливості Закарпаття при Генконсульстві України в Ніредьгазі; видано посібник «Обмін досвідом у створенні об'єднань по управлінню туристичними дестинаціями», туристичний каталог-путівник «Туризм и развлечения. Закарпатье 2012», туристичну карту Закарпатської області двома мовами, туристичний путівник по місту Берегово, путівник «Прогулка по Закарпатью», буклет «Закарпаття» [12].

Голова асоціації сільського туризму в Саболч-Сатмар-Березькій області, професор Ніредьгазького інститут Арпад Гонус зазначив, що у рамках спільної українсько-угорської туристичної дестинації слід розробляти мережу туристичних послуг, підвищувати інтерес до розвитку місцевої продукції, здійснювати спільну рекламну діяльність, взаємодоповнюючі інформаційні послуги, спільний моніторинг для забезпечення сталого розвитку [12].

Проект «Карпатський регіон як приваблива туристична дестинація» крім України, втілюється, на території ще 3 європейських держав – Словаччини, Угорщини та Румунії. Загальний бюджет проекту становить 219 699,86 євро. У 2011 р. сума витрат проекту становила 94 360 грн. Згідно звіту Карпатського фонду у рамках проекту проведено [10, с. 24]: міжнародний семінар, де погоджено план роботи проекту та розподілено обов'язки щодо його впровадження; комплексне дослідження за результатами якого визначено, що гастрономічний, культурний та подієвий види туризму мають найбільший потенціал для розвитку в цільових регіонах дослідження (Ужгородський та Берегівський райони); розпочато розробку навчально-методичних матеріалів, що допоможуть розвивати визначені види туризму з метою покращення «туристичного обличчя» територій.

Таким чином, впровадження системного підходу в управлінні розвитком сфери туризму та рекреації Закарпаття дає змогу підвищувати його конкурентоспроможність.

Висновки. Результати дослідження системного підходу в управлінні

розвитком сферою туризму та рекреації дозволяють стверджувати:

- управління розвитком регіону – це складний та багатоаспектний процес, який доцільно розглядати через призму взаємодії факторів, цілей, показників, принципів, методів впливу та функцій;
- обласні, районні органи державної влади та громадські організації утворюють структуру управлінням розвитком сфери туризму та рекреації регіону. Головне управління з питань європейської інтеграції, зовнішньоекономічних зв'язків та туризму відіграє ключову роль в розвитку туристично-рекреаційної галузі Закарпаття;
- сприяють системному підходу в управлінні сфери туризму та рекреації міжнародні проекти («Управління транскордонними дестинаціями в Закарпатській області та Саболч-Сатмар-Березькому регіоні Угорщини» та «Карпатський регіон як приваблива туристична дестинація») в основі яких лежать новітні концепції системного розвитку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Дацишин М. Інституційне забезпечення регіональної політики та практика взаємодії органів влади в Україні / М. Дацишин, В. Керецман – К.: В-во «К.І.С.», 2007. – 102 с.
2. Деркач С. На Закарпатті є всі умови для розвитку туристичного бізнесу / С. Деркач // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ua-reporter.com/print/106462>
3. Закарпатська ОДА [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.carpathia.gov.ua/ua/184.htm>
4. Коваленко Е. Г. Региональная экономика и управление: [учебное пособие] / Е. Г. Коваленко. – СПб.: Питер, 2005. – 288 с.
5. Коваль Я.В. Регіональна економіка : [навч. посібник] / Я.В. Коваль, І.Я. Антоненко. – К.: ВД «Професіонал», 2005. – 272 с.
6. Коротич О.Б. Державне управління регіональним розвитком країни: визначення основних понять/ О.Б. Коротич // Вісник економічної науки України. – 2010.– № 2.–С.57-61
7. Менеджмент регіонального розвитку: [монографія]/заред. О.В. Васильєва, К. А. Фісуна – Х.: ХНАМГ – 2010. – 375с.
8. Панасюк М. В. Управление регионом: территориальный подход : [монография] / М. В. Панасюк. – Казань, 2005.– 161 с.
9. П'ятницька Г.Т. Розвиток теорії регіонального управління та компаративний аналіз її основних дефініцій [Електронний ресурс] / Г.Т. П'ятницька, О.В. Сініціна // Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Dtr_ep/2011_6/files/EC611_18.pdf

10. Річний звіт 2011 Карпатського фонду [Електронний ресурс]. 32 с. – Режим доступу: <http://www.carpathianfoundation.org.ua/docs/2011.pdf>
11. Смирнов В.В. Особенности эффективного управления развитием региона: методология, стратегия, механизм, организация / [Електронний ресурс] В.В.Смирнов // Аудит и финансовый анализ. – 2007.– №6. – Режим доступу: <http://www.auditfin.com/fin/2007/6/Smirnov/Smirnov%20.pdf>
12. Центр українсько-угорського регіонального розвитку [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://umti.org/about>